

BÁNKI ÉVA

Szavak és testek

Szavak, szavak, szavak. Gyenge szív, gyenge test.

Mikor megkaptam a diagnózist, ugyanolyan tétován, elszabadult földrészt módjára sodródtam fel-alá, mint mikor az egyetemen elért hozzám apám halálhíre. Vártam, hogy valaki felébresszen, megmutassa, merre menjek. Azt képzeltem, kijárom magamból ezt a rettenetet. Addig megyek, míg kiderül, semmi sem igaz belőle. A legrettenetesebb dolgaink mind összekapcsolódnak a szégyennel.

A rák szitokszó. Fültnúja voltam, hogy a túlzásúfolt 9-es buszon egy kisgyerek ezzel semmisített meg egy öt inteni próbáló, elég betegnek látszó öregasszonyt: rákos kurva, mit ugrálsz, fogd be a pofád. Az asszony megdermedt, aztán szép lassan elkezdett reszketni, először a nyaka, aztán a melle, a karja, mintha a szavak áramot vezettek volna a testrészeibe. Végül nem vágódott el, nem is tudott volna, akkora volt a tömeg. De az utasok elfordították a szemüket, mert ott volt a homlokán a jel. Mikor leszállt a buszról, én is alig mertem követni a tekintetemmel. Soha nem ifjúkori ballépéseinket szégyelljük, hanem azt, amit nem változtathatunk meg.

A szégyen, a szégyen. Én azt is rettentően szégyelltem, hogy negyven évesen annyira akartam gyereket. Attól féltem, hogy ezt még a járókelők is észreveszik rajtam. Meg sem kell szólalnom, látják a mozgásomon vagy a testtartásomon. Nézzétek csak, itt ez a gyanús, középkorú nő! Úgy somfordál a játszótér mellett, mintha el akarna lopni egy gyereket! Pedig nem is somfordáltam, úgy száguldoztam a játszótérek mellett, mint apám a kanizsai vasútállomás környékén a nyitott ballonkabátjában.

És dehogyis akartam lopni... A gyerekrablásról csak álmodtam, kényszerezesen, visszatérően: hajnalok hajnalán elsétálok hajdani gimnáziumom, a Madách mellett, és az Almásy téren, a játszótér mellett nyomomba szegődik egy kisgyerek... Nem bűncselekmény, nem gyerekrablás, semmi kék fény... csak egy álom, ami hasonlít egy költeményre. A földtől eloldja az eget a hajnal, s tiszta, lágy szavára a bogarak, a gyerekek kipörögnek a napvilágra. Ennyi. Ártatlanul elsétálok egy játszótér mellett, egy magányos kislány kipördül elem, és követ hűségesen.

Aztán 2008. január 8-án, nem messze a visszatérő álmom színhelyétől, a Péterfy Sándor utcai kórházban tényleg kipördült belőlem egy kisgyerek. Rémes idő volt, mély éjszaka, köd, ónos eső – az orvosom kocsija megcsúszott a kórház felé menet –, két nappal vízkereszt után, mikor a madarak, a bogarak vagy begubózkodva a tavaszt várták, vagy még meg sem születtek. De az én kislányom igen: ő megszületett.

Nagy diadal volt – a szégyenről, a szorongásról, a démoni álmokról, a korábbi, rettenetes vetélésekről meg ne essék több szó. Az mind szégyenletes,

---

Részlet az *Apjalánya* című regényből.

kínzó, szorongató. Tessék, tessék! Most már megvolnánk. Fáradjon a kijárat-hoz, asszonyom!

A rák, a rák, a rák. Az tényleg valami más. Az soha nem kecsegtet semmi-féle boldogsággal vagy győzelemmel. Az csak valami féreg, egy rémes, undorító, szégyenletes fenesség. Megszült Pöcze Borcsa, kit megettek a fenék. Így fog rólam beszélni a lányom tíz-tizenöt év múlva, mikor megérti, miért hagy-
tam cserben kamaszkorában?

Rák, mondta a János kórház főorvosa, és megköszönte a torkát. A nőgyógyászok is emberek, szívesebben foglalkoznak várandós kismamákkal, mint halálfélelemtől reszkető negyven-ötven éves nőkkel. Rossz a szövettan, Évikém, be kell mennie a Kékgolyóba.

Be kell mennie, be kell mennie, igen... Pedig el is futhatnék. El, el, jó mesz-szire.

Évikém, Évikém. Hogy jön ide megint ez a gyűlöletes becenév? Ha haldok-
lom, akkor majd Husikámnak fognak hívni az orvosok? Be kell mennie, Évikém, minél előbb, hogy megbeszéljék a továbbiakat, darálja tovább rendületlen ko-molysággal az orvos. Sürget az idő, CT, PET CT, Onkoteam, műtéti időpont... Mű-tét után majd kiderülnek a továbbiak. Addig meg bízni kell. Fel a fejfel! Remél-ni a legjobbakat.

PET CT, az ugyan micsoda, préseltem ki magamból az első értelmes kér-dést. Az orvos azzal a pillantással nézett rám, mint én a hallgatóra, aki a vizs-gán megkérdezi, mi is az a szonett tulajdonképpen.

Csak menjen be, ott majd elmagyaráznak magának szépen mindent, Évike.

Persze, persze. Közben apámra gondoltam, a nagy szégyenlősre és rejtőz-ködőre. Ha ő megélte volna az unokája születését vagy az én tizennégy évvel későbbi rákműtétet, nem biztos, hogy megértett volna. Ő megmerevedett szégyenében olyan szavak hallatán, mint abortusz, méhlepény, daganat... hogy a zsidóról már ne is beszéljünk. Ezek mind gyötrelmes fenességek voltak. Vész-terhes, gyilkos szavak, amiket kiejteni sem szabad, mert rögtön meghalunk. Gyerekkoromban tanúja voltam annak, hogy már a menstruáció szótól is ösz-szerezzen. Pisti nem nagyon szereti a véres dolgokat, mondta anyám elnéző-en. No de mit szégyellnek a szégyenlősök tulajdonképpen? Apám nem volt prűd, nagyon is megértő és toleráns volt a szerelem dolgaiban. Meglehet, ő csak a saját irtózását szégyellte a haláltól. A szülőszobától, ami a szemében kész mézjárszék, rémálom, kínzókamra volt. Tele jajgatással, vérrel, kifakadó vagy éppen rohadó női szervekkel.

Zavarában kővé vált volna, ha megtudja, hogy nekem mivel kellett megkü-zdenem. Pedig én – és ezt kezdettől sejtettem – az ő félelmeit, szégyenét hord-tam a hasamban.

A Kékgolyóba, ahol Évikéből gyorsan Husika lettem, úgy kellett bevereked-nem magam. Végigülni a laborvizsgálatokat, aztán bekönyörögni magam a ne-ves sebészhez, várni, várni, várni, legalább száz asszony történetét végig-hallgatni, köztük nagyon fiatal nők tragédiáit is. A folytonos mehetnéket lassan-lassan legyőzve magamban, részletes élettervet, végrendeletet csinál-tam, még mindig nem tudtam kimondani, hogy rákos vagyok. Miközben fuldo-koltam a cigaretta hiányától, végigcsináltam a vizsgálatokat, megtaláltam a papírokat, a TAJ- és az egyéb számokat kívülről fújtam, már-már azonos let-tem a saját leleteimmal és „eredményeimmel”. És rengeteg könnyörgés, utánjá-rás után – épp véget ért a második Covid-járvány – kaptam végre időpontot műtétre. Nem lehetne egy héttel később, rimánkodtam az orvosnak. Még egy-

szer látni szeretném az óceánt. A doktorom ingerülten összerezett: hát ilyen gyenge vagyok, még meg sem műtöttek, és máris búcsúzkodom?

Az én gyerekkoromban csak zárójelbe tett végtelenek voltak. Még a mennyországot sem mertük „túlságosan” nagynak elképzelni. A kanizsai temetőben nem léteztek 18. századinál régebbi sírkövek, hiszen ezt a nagyon régi várost a törökök és a Habsburg felszabadítók is a földig rombolták. A múlt kútja tényleg létezett, végtelenül mély volt, de a háborúk beomlasztották, senki sem ereszkedhetett le a mélyére. Jövő pedig az én ifjúkoromban nem létezett, azt maga alá gyűrte a rendszerváltás.

Az óceánt viszont egyetlen hódító sem szabdalhatta darabokra. Mert nemcsak határtalan, hanem sebezhetetlen is, pedig örökös mozgása miatt elevennek, óriási élőlénynek tűnik. A morajlását hallgatva azt hihetnénk, ő a föld leg-hatalmasabb halandója. Ám akár él, akár halott, diadalmas egykedvűséggel öleli körbe a felhőket és a partokat, nem lehet leigázni, megsebezni, megsemmisíteni. Újjászületnek a parton elhaló hullámok is.

Én kimondhatatlanul féltem a műtétől. Nem az altatástól, nem a rám váró fájdalomtól, hanem hogy kígyót-békát vagy valami annál is rettenetesebb dolgot találnak az orvosok bennem. Attól rettegtem, hogy feltárnak, lelepleznek, kikutatnak, miközben én meztelenül és leborotváltva az igazak – vagy a bűnösök – álmát alszom éppen. A szégyenlősség mögött sokszor halálfélelem bújjik meg.

A Kékgolyó nőgyógyászatának ablakából ugyanazt a fát bámultam, amit a haldokló Babits Mihály láthatott, mikor az intézményt még Siesta szanatóriumnak hívták. A nevek csak úgy változnak Budapesten, mint Nagykanizsán, ellenben az álmok és a fájdalmak örökkévalók – kísérik apát és a lányát, egy rákban haldokló régi költőt és engem, akivel ugyanazt a rendíthetetlenül fölénk magasodó fát bámuljuk az ablakunkból. Babits azon a folyosón hunyta le a szemét, ahol én vártam, hogy az orvosok „feltárjanak”. A műtét utáni nap, még kábán a belém fecskendezett altatóktól, százszor, ezerszer újraolvastam ennek a hatalmas fának a leveleit.

Ekkor már nemcsak én, hanem a szobatársaim is túl voltak már az elhallgatáson és a menekülésen. Esténként együtt találgattuk, hogy miért kerültünk ide, hogy ez a rémség miért pont velünk történt meg. A Kékgolyóban mintha diplomához kötötték volna a gyógyulást, mellettem is szuperművelt, a rákra tudományosan felkészült nők feküdtek.

Tőlük tudtam meg, hogy a mell- és méhnyakrákkal többnyire a rideg, szigorú édesanyák ajándékozzák meg lányaikat. Ez a nyavalya a nem szeretett lányok betegsége – anyajegy, szinte örökre lemoshatatlan.

Velük ellentétben én úgy éreztem, a rákomat édesapámtól örököltem, hogy az ő elhallgatása, örökös féelme a lelepleződéstől, szünni nem akaró rettegése lökött bele a betegségbe. A nagy fa leveleit olvasgatva azon is töprengtem, ha egyszer az orvosok úgyszólván belenéznek a hasamba, talán érdemes lenne azon is elgondolkodnom, miért vált ki belőlem halálfélelmet egy útlel-ellenőrzés, egy szimpla vérvétel, miért fog el a pánik, ha megszólal a hátam mögött a jegyellenőr: jegyeket, bérleteket, tessék! Talán ideje lenne már valamit megbocsátani magamnak. De kicsodát kéne pontosan megbocsátanom?

Az orvosok mindenesetre nem találtak bennem semmilyen mitológiai szörnyet. Sem eltított bűnjelet, kígyót-békát vagy Káin-bélyeget. Sőt, azzal kecsegtettek, hogy meggyógyulhatok. De nem mondták, hogy bocsánatát kérjük, Évike, összekevertük valakivel, menjen csak haza, érezze jól magát, rá se he-

derítsen a betegségre. Ez a rák valami tévedés, ez a feneség valaki másé, magának ehhez semmi köze. A betegsége egy hatalmas tévedés volt.

A halálfélelem, apám öröksége, a rákkal tudatosodott bennem.

Bármilyen megtörténhet. Nemcsak a rémálmokban, ahol a gyilkosaim kivont karddal és mérges kutyákkal üldöznek, ahol egy disznóvágáson ellenem fordíthatják a parasztok a késeiket, hanem a szolid és polgári Kékgolyó utcában is. Ahol a szemközti házakban vacsoráznak, tévét néznek, a lefekvéshez készítik a gyerekeket. Ha kikönyökölnék az ablakon, ha nem ezt a hatalmas fát bámulnám naphosszat, beleláthatnék az ő életükbe.

Gyerekkoromban rettenetesen félttem a gyerekszobánkban éjszaka bekukskáló ágak árnyékaitól, az érzéstől, hogy valakik megfigyelnek, kilesik, ahogy tehetetlenül az ágyamban heverek – most viszont bíznom kell ezekben a valakikben, a testemben kotorászó orvosokban, akik leévikéznek, kitárgyalják a leleteimet, belenéznek a hasamba. Nekik én vagyok a nyitott ablak. Elaltatnak, felvágják, megmérnek, tologatnak. Kemóznak, sugaraznak, ha úgy döntenek, hazaküldenek. Ha olyan kedvük van, meggyógyítanak.

Engem egy nagyon elfoglalt, külföldi születésű, magyarul nehezen kommunikáló orvos műtött, remek szakember. Ez a doktor nem ismerte meg az arcomat, mikor fél év múlva kontrollra jelentkeztem, Persze csevegtünk erről-arról, de éreztem, zavarban van, nem néz a szemembe. Mikor felültem a nőgyógyászati székbe, és ő belenézett az ultrahangos készüléke monitorjába, boldogan felkiáltott: hát persze, maga az!

Hát persze. Én én vagyok. Ha másról nem, arról a vágásról vagy a méhnyakcsonkomról bárki felismerhet.

Ha kórházba kerülsz, nem te irányítod a dolgokat. Nem az vagy, akinek eddig hitted magad. Csak egy jellegzetes méhnyakcsonk. Egy husika.

De talán más oka is van a kórháztól való irtózásnak. Hat-hét évesen még nem sokat tudtam arról, mi lehet az a nőgyógyászat – ahogy arról sem lehetett fogalmam, férfigyógyászat vajon van-e. Anyám barátnőjének az édesanyja, Rózsi néni szülésznő volt: hírhedten csúnya szájú, káromkodós asszony, amolyan intézmény, a fél várost ő segítette a világra. A kanizsaiak szerint azért volt olyan mocskos a szája, mert sok mocskot látott a szülőszobában. Mi innen tudtuk a testvéremmel, hogy a leskelődés, a mocskok és tulajdonképpen a szerelem tönkreteszi a nőket. Hogy a nőkben legbelül van valami iszonytató, valami rettenetes. Ez a Rózsi néni szigorú, fukar, vallásos asszony volt, féltünk is tőle – de néha megoldotta az ital a nyelvét, ilyenkor szokása volt illetlenségeket mesélni a vendégeinek.

Az egyik nevezetes illetlenségre épp húsvétkor, a látogatásunkkor került sor. Szó szót ért, anyám és a barátnője, egy vénkiasszony rajztanárnő megtárgyalta, hogy ott fönt, a tanácsban semmihez sem értenek, talán még nem is láttak eleven gyereket, az öreg Rózsi néni meg közben szaporán döntögette magába a likőröket. Aztán elunván a szócséplést, magához ragadta a szót, és ő is elmesélt egy történetet a hatóságok kétbalkezességéről. Mikor Bagolán volt szülésznő, berendelte a csendőrség Kanizsára, a zsidó nők átvizsgálására, mégpedig azért, hogy kiderüljön, hogy ezek az asszonyok mit dugdosnak magukba. Az addig unatkozva hallgató apám rögtön leejtette a földre a kiskanalat.

No de mit dugdosnak, kérdeztem a süteményekkel megrakott asztal fölött értetlenkedve. Netán lenyelték ezek a nők az aranygyűrűiket? Rózsi néni, akinek a sok likőr megoldotta a nyelvét, rekedten felnevetett. De az eljárás mi-

kéntjét még félig részegen sem merte elmagyarázni nekem. Ó, hogy mi mindent nem tudsz még, angyalkám, egyem a szívedet! Nem is való túl sokat tudni egy gyereknek! De azért folytatta: ő nem ment el a gettóba, mert neki volt annyi esze, hogy aznapra beteget jelentsen. De egy-két kapzsi, kurva szülésznő mindenre kapható volt, ezek arra számítottak, nekik is leesik ez meg az. Egy-két gyűrű, aranylánc, ennyit a Jóisten észre se vesz... Hiszen a csendőrök mind részegek.

A szüleim itt felálltak, kellemes húsvéti ünnepeket kívántak az egész családnak, és minket, gyerekeket kitereltek az utcára. Én nem igazán értettem ezt az aranygyűrűs-aranyláncos történetet, hogy mit dugdostak, hova dugdostak, és egyáltalán miért volt szükség szülésznőkre. Apám egy útszéli fűzfának dőlve hányt, anyám pedig magyarázta, hogy az ital a legtisztességsőbb emberből is bolondot csinál, tessék, ez a szegény Rózsi a jó példa, a végén hova sülyed az ember... Két kislány előtt, hát nem rettenetes? Szerintem anyám se értette egészen Rózsi néni történetét, ő apám rosszulletétől ijedt meg, és persze felháborodott azon, hogy valaki két gyerek előtt – ez már mindennek a teteje – nyugodtan kiejti a *kurva* szót. Vagy mégis megértette volna? Ezt már nem tudom.

Hogy volt ez az egész, kérdezgettem tőle évek múlva is. Hogy is történt? Mit nem látott Rózsi néni, mikor beteget jelentett? Anyám erősködött, hogy ez a beszélgetés soha nem történt meg. Rózsi néni egy szörnyű bestia, sok hibája van, nyilván hetet-havat összehord, de ilyen szörnyűséget ő nem mesélt soha! Méghogy motozás! Hát melyik ördög találna ki ilyesmit!

Nekem is évekbe telt, mire az egészet megértettem. Mielőtt elindultak volna Lengyelországba a vonatszerelvények, az áldozatokat megalázták egy nőgyógyászati rutinellenőrzéssel. Nyilván a miheztartás végett, és hogy a későbbi bevagonírozás zökkenőmentesen, fennakadások, tiltakozások nélkül menjen... Nincs az a nő, aki bátran ágálna egy alapos nőgyógyászati vizsgálat után. Rózsi néni persze ott sem volt... a hetvenes években már, meglehet, az összes szülésznő (a „kapzsi kurvák” is) úgy emlékeztek, hogy bátran beteget jelentettek. De vajon Rózsi néni beteget jelentett-e? Az a Rózsi néni, aki jelen volt az én születésem is – nyilván az ő ráncos tésztaképe volt az első arc, amit születésemkor megpillantottam.

Én nemcsak a ráktól félek. Hanem attól, hogy egy jószemű nőgyógyász egyszer aranyláncokat talál bennem. Megnézik, mit rejtegetek.

Hogy megaláznak, mielőtt elveszejtenek.